

عنوان معیار

نمود فرآیند «تمییز مشترکات» و «توحید مختلفات»
در عناوین رجال شیعه

محسن مقیمی*

* کارشناس ارشد گروه رجال مرکز نور.

۵۴ | راه آوردن نور ۶۷

فصلنامه اطلاع‌رسانی، آشنایی و مطالعات رایانه‌ای علوم اسلامی

اشاره

حاصل بازشناسی عنوان‌های روایان (تمییز مشترکات و توحید مختلفات)، به شکل عنوان معیار نمود پیدا کرده است. عنوان معیار، عنوان جامع عناوین مختلف یک راوی است که سه خصوصیت: شهرت، رفع اشتراک و بیان «این‌همانی» را دارا می‌باشد.

در نرم‌افزار درایة‌النور، شناسایی بخشی از هویت روایان، در قالب عنوان معیار طراحی شده و در ۱۴ نوع سامان یافته است که جهت کاربردی شدن، در سه گروه کلی: ۱. عناوین واقعی؛ ۲. عنوان‌های مشتمل بر اختلال؛ ۳. عنوان‌های ظاهری دسته‌بندی گردیده‌اند.

در نسخه حاضر، بازشناسی ۵۳۶۳۸ عنوان از عناوین روایان (۱) صورت پذیرفته که در کنار عناوین اسناد، عناوین کتاب‌های ثمانیه رجالی و کتاب‌های جوامع و تحقیقی علم رجال هم بازشناسی شده‌اند و تعریف ۱۴۴۴۹ عنوان معیار در فرآیند توحید عناوین مختلف روایان و تمییز مشترکات آنها انجام شده است و ۱۴ نوع عنوان معیار، با کدگذاری و تطبیق، از هم جدا شده‌اند که در نوع خود، خدمت ارزنده‌ای به جامعه پژوهشی به حساب می‌آید. آمار هر کدام در نسخه ۲ نرم‌افزار قابل رؤیت است و شایان توجه است که ۷۳۴۲ عنوان معیار واقعی قلمداد می‌شود و بقیه، ظاهری و بی‌معیارند.

در این نوشتار، تجربه تحقیقی حجم بسیار عظیم از پژوهش‌های سندی در بخش عنوان‌شناسی روایان گزارش می‌شود. با توجه به وجود مقاله مستقل و مفصل درباره بحث پُرچالش و گسترده تمییز مشترکات و توحید مختلفات در مجموعه مقالات ویژه‌نامه مجله، فقط اشاره‌ای بسیار کوتاه به این دو بحث فوق‌الذکر نموده، سپس به انواع ۱۴ گانه عنوان معیار و کاربری‌های عنوان واقعی و شاخصه‌های عنوان غیرواقعی می‌پردازیم.

تمییز مشترکات

به عناوینی که بین دو یا چند راوی، مشترک است، در اصطلاح، «عناوین مشترک» گویند و به بحثی که عهده‌دار حل این مشکل است، «تمییز مشترکات» گفته می‌شود؛ مانند: ابان، مشترک بین ابان بن تغلب و ابان بن عثمان. تمییز عناوین مشترک روایان، از اهمیت بسیاری برخوردار است و نقش کاربردی در شناخت روایان و تصحیح اسانید و در نتیجه، احراز صحت صدور حدیث از معصوم (ع) و عدم آن دارد و عرصه‌های اثرگذاری آن را می‌توان در تمییز راوی ثقه از غیرثقه و

تطبیق و تعیین مصادیق بعضی از مبانی توثیقات عام و ترجیح به اوثقیق در بحث تعارض، یادآوری کرد.

توحید مختلفات

فرآیند برقراری ارتباط بین عناوین مختلف یک راوی در سلسله‌های اسناد و اطلاعات کتب رجالی به منظور فراهم آوردن زمینه ارتباط بین آنها را توحید مختلفات گویند و لازمه آن، در موارد متعددی، تمییز مشترکات از عناوین می‌باشد و مسئله تمییز مشترکات هم نوعاً مستلزم بحث توحید مختلفات است و این دو بحث، لازم و ملزوم یکدیگرند؛ مثلاً عنوان مشترک «أحمد بن محمد» با ۱۵۰۰۰ بار تکرار در کتب اربعه و وسائل الشیعة، بر ۱۴ راوی تطبیق شده و متحدات هر کدام روشن می‌شود که در همین مثال، تعداد ۱۷۱۰ مورد از آنها، با احمد بن محمد بن خالد برقی تطبیق می‌شود (تمییز مشترک) و عنوان‌های متحد او هم عبارت‌اند از: «أحمد بن محمد ابی‌عبدالله البرقی و أحمد بن محمد بن خالد و أحمد بن ابی‌عبدالله البرقی و علی بن أحمد بن عبدالله عن ابیه عن جده أحمد بن محمد بن خالد و أحمد بن محمد عن خالد و أحمد بن ابی‌عبدالله البرقی و أحمد البرقی و أحمد و أحمد بن خالد». این گردآوری عناوین مختلف، یعنی توحید مختلفات.

در عنوان‌شناسی روات احادیث، دو مسئله تمییز مشترکات و توحید مختلفات، از اولین مسائل ضروری سندپژوهی است که در اسناد روایات، به‌وفور دیده می‌شود و از دیرباز موجب مشکلاتی در این عرصه بوده است.

این دو بحث رجالی، در درایة‌النور در حقیقت یک سیستم ارتباطات را پی‌سازی می‌کنند و به‌نوعی سیستم مترادفات تخصصی در علم رجال می‌باشد که یک ابردیتای بسیار پُر حجم را مدیریت می‌نماید.

انواع کلی عناوین چهارده‌گانه معیار

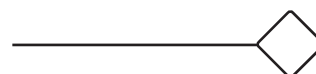
مهم‌ترین و ساده‌ترین مسئله در سیستم‌های مترادفات، ارتباط دادن مترادف‌ها به همدیگر است و مهم‌تر از آن، منع ارتباط عنوان‌های به‌ظاهر مشابه است که عنوان معیار واحد ندارند.

در اینجا عنوان‌های روایان با رعایت معیار به هم مرتبط می‌شوند و بدین‌وسیله، اولین هدف سیستم معیارزنی، یعنی «این‌همانی» تأمین می‌شود؛ مثلاً «عبدالله بن ایوب»، با ۱۲۰ بار تکرار که ۱۰۲ عنوان «عبدالله بن ایوب» را به هم مرتبط کرده و ۱۸ عنوان، معیار نخورده؛ با اینکه اسمشان «عبدالله بن ایوب» بوده است. آری، ۲۹

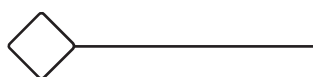
عنوان «رجل یقال له عبدالله بن ایوب» هم با اینها متحد تشخیص داده شده است. بنابراین، سیستم مترادفات تحقق پیدا کرده و حکمش حکم عنوان معیار عادی می‌باشد و تمام کاربردهای اهداف سیستم معیار در آن پیاده می‌شود. مهم این است که ۱۸ مورد معیار نخورده با اینها در هم آمیخته نشود؛ چنان‌که بین خود ۱۸ مورد هم هیچ ربطی وجود ندارد.

لازم به تأکید است که همه انواع عناوین معیار، اولین هدف سیستم معیارزی، یعنی «این‌همانی» را دارا هستند؛ مگر خود معیارها و معیار ظاهری‌ها؛ از آنجاکه خود معیار، به معنای بدون معیار است، به‌هیچ‌وجه با عنوانی دیگر با هر کدی ارتباط داده نمی‌شود؛ مثلاً «صالح حذاء»، ۴ مورد در اسناد واقع شده، ۳ موردش تصحیف از «صباح» است و ارتباط به «صباح» داده می‌شود و یک مورد کد خود معیار خورده و این یک مورد نباید ارتباط داده شود؛ حتی به خود معیارهای دیگر؛ اما باید عرض کنم که در این نرم‌افزار و حتی نسخه قبلی، به دلایلی این موضوع رعایت نشده و این مشکل، دامنه وسیعی در موارد خود معیار دارد.

به بیانی جامع‌تر، عناوین ۱۴ گانه معیار، دو گروه اساسی واقعی و ظاهری را تشکیل می‌دهند و اعمال کاربردهای عناوین معیار، فقط در عناوین واقعی انجام می‌شود؛ اما عنوان معیارهای ظاهری مثل خود معیارها و معیار ظاهری‌ها و مبهمات، در واقع بدون معیارند و کاربردهای هفت‌گانه ذیل را نمی‌توان در موردشان پیاده کرد:

**به عناوینی که بین دو یا چند
راوی، مشترک است، در
اصطلاح، «عناوین مشترک»
گویند و به بحثی که عهده‌دار
حل این مشکل است، «تمییز
مشترکات» گفته می‌شود**

۱. تنها ملاک ارتباط عناوین می‌باشند؛
۲. تطبیق بسیاری از مبانی توثیق عام؛
۳. تعریف و تعیین طبقه در سامانه اسناد؛
۴. معرفی شیخ و شاگرد راویان؛
۵. نمایش ترکیب و ارتباط روات؛
۶. اتصال سند؛

۷. ارزیابی سند روایت.

از طرفی، برای تعیین ارسال و اتصال و تطبیق ارزیابی اسناد کتاب‌های حدیثی، علاوه بر ارزیابی و تقویم راویان، ناچار از سه تقسیم‌بندی می‌باشیم:

۱. تنویعات کاربردی و ماهوی عناوین معیار؛

۲. کدگذاری‌ها برای تعبیر روایتی؛

۳. تعریف کدهای عناوین اصلی موجود در شاکله سندها.

در اینجا این توضیح لازم است که عناوین معیار غیرواقعی، مثل مبهمات، ارزیابی‌شان ضعف‌السند است و فرقشان با آنها این است که مبهمات، عنوان از یک راوی نیستند. بنابراین، سند را مرسل می‌کنند؛ ولی خود معیار و معیار ظاهری، عنوان برای یک راوی ناشناخته هستند. پس، سندشان مرسل نیست؛ اما در مقام ارزیابی، مهم قلمداد شده و سندشان ضعیف مهمل خواهد بود؛ مگر اینکه به عنوان ثانوی توثیق شوند و البته عناوین مبهمه هم به‌عنوان ثانوی توثیق می‌شوند.

به بیان دیگر، در تعیین عنوان معیار اولاً و بالذات، به دنبال شناخت هویت راوی و سپس، شناخت شخصیت روایتی او از طریق کتب رجالی می‌باشیم و بعد، از طریق شاگردان و اساتید و آمار درون سند، به بیان شخصیت او می‌پردازیم.

در بیشتر معیارها، حتی معیارهای عادی و از جمله معیار ترجیحی و موارد «تعیین معیار برای برخی موارد عنوان اصلی» و غیر آنها، الزاماً این فرآیند تا رسیدن به شخصیت راوی اتفاق نمی‌افتد و ما مجبوریم برای رسیدن به اهداف سیستم مترادفات، به صدق اصطلاح «این‌همانی» اکتفا کنیم و توضیح خواهیم داد که دو گروه از عناوین معیار، یعنی خودمعیارها و معیار ظاهری‌ها، صدق «این‌همانی» ندارند.

عنوان‌های معیار چهارده گانه

انواع ۱۴ گانه عنوان‌های معیار، در ضمن سه گروه کلی، به شرح

ذیل اعلام می‌شوند:

الف. عنوان‌های واقعی؛ ب. عنوان‌های مشتعل بر اختلال؛ ج. عنوان‌های ظاهری.

الف. عنوان‌های واقعی:

۱. عنوان معیار عادی و کامل

این نوع از معیارها، عنوان معیار واقعی هستند که اهداف و کاربردهای تعریف‌شده برای سیستم مترادفات عناوین راویان را بدون هیچ پیرایه و ابهامی به انجام می‌رسانند و خصوصیت دومشان، این است که نوعاً شناخته‌شده هستند؛ مانند موارد بسیاری از ۴۷۲۸ مورد معیار عادی اعمال‌شده در این نسخه که شناخته‌شده‌اند و در کتب رجال ترجمه شده‌اند و کاربردهای اعلام‌شده را دارا می‌باشند؛ اما امثال «ابراهیم بن سندی کوفی» که ۱۱ مورد در اسناد به صورت «ابراهیم بن سندی» واقع شده و یک مورد به صورت «ابراهیم بن سندی کوفی». معلوم است شناخته‌شده بودن در این موارد، خیلی دامنه محدودی دارد و مهم، دارا بودن کاربردهای تعریف‌شده است.

تذکر: به مقوله شناخته‌شده بودن عنوان معیار در ضمن شرح معیارهای دیگر دوباره می‌پردازیم و در این نسخه درایه‌النور، به جهت محدودیت منابع، تطبیق عناوین معیار عادی و غیر آن، با تسامح‌هایی همراه است.

فرآیند برقراری ارتباط بین عناوین مختلف یک راوی در سلسله‌های اسناد و اطلاعات کتب رجالی به منظور فراهم آوردن زمینه ارتباط بین آنها را توحید مختلفیات گویند

۲. معیار ترجیحی

اگر دو عنوان با اختلاف اندک، ترادفشان در حکایت از یک راوی مسلم باشد و وحدتشان احراز شود، به گونه‌ای که نتوان حکم به تصحیف یکی کرد، با ترجیح یکی، با ملاحظه ملاک‌هایی مثل کثرت تکرار و زیادت اعتبار منبع نقل و غیر آنها، عنوان معیار با کد خاص اعمال می‌شود؛ مثلاً «هاشم بن مثنی» و «هشام بن مثنی»، دو عنوانی هستند که ممکن است در دو کتاب برای یک راوی

عنوان اصلی	تعداد	کل
أبو الربيع الشامي [ثمانیه, تحقیقی]	۲۵۳	۲۵۳
أبو الربيع [تحقیقی]	۲۴۰	۲۴۴
ابن أبي الربيع (تصحیف)	۲	۲

**در عنوان‌شناسی روایات
احادیث، دو مسئله تمییز
مشترکات و توحید مختلفات،
از اولین مسائل ضروری
سندپژوهی است که در اسناد
روایات، به‌وفور دیده می‌شود
و از دیرباز موجب مشکلاتی در
این عرصه بوده است**

موجب غیرمعتبرشدن سند می‌شود و در مقام ارزیابی، اگر در یک سند عنوان مشترکی واقع شد، در صورتی صحیح تعریف می‌شود که هر دو طرف اشتراک، ثقه بوده باشند.

از آنجاکه شاکله عنوان معیار، صورت احتمالی و تردیدی به خود گرفته، اثر خاص خویش را در احصای شاگردان و مشایخ هم به جا خواهد گذاشت و همه اطراف اشتراک، در ارائه قابلیت‌های شاگردان و مشایخ و طبقه روایات و ارتباط و ترکیب، به‌صورت احتمال و تردید دخالت داده می‌شوند.

این‌گونه عناوین، برای معصومین (ع) هم دیده می‌شود و البته تأثیرات ارزیابی در آنها منتفی است؛ چون تردید بین ثقه و غیرثقه نیست و فقط در احصای شاگردان و مشایخ، اثرگذار خواهند بود.

۵. معیار عنوان اصلی تردیدی

تأثیر تردید در همه مباحث و استنتاجات اسناد مشتمل بر آن، از مفهوم لغوی تردید پیداست. در خصوص اسناد مشتمل بر عطف با «أو» و حیلولة تردیدی و موارد اسناد طرق‌دار، تبعیت نتیجه از احس اطراف تردید، امری مسلم تلقی می‌شود. (۲) در مثال: «عدة من أصحابنا عن أحمد بن محمد بن خالد عن ابن محبوب عن معاوية بن وهب أو معاوية بن عمار عن أبي عبد الله (ع)» (کافی، ج ۲، ص ۲۱۰، ح ۷)، تأثیر «أو» در ارزیابی و شمارش شیخ و شاگرد و

ذکر شده باشند. به‌لحاظ قرائن موجود در اسناد، یکی از عناوین را انتخاب می‌کنیم تا در آمار اساتید و شاگردان، این دو عنوان دو نفر تلقی نشوند.

بنابراین، در کتاب الفقیه (ج ۲، ص ۵۵۸، ح ۳۱۳۸)، «هشام بن مثنی»، معیار «هشام بن المثنی الحنات» زده شده است.

در این مورد، فرآیند سیستم مترادفات معیارزنی را در حق این دو عنوان پیاده کردیم و به علت اینکه نمی‌دانیم این راوی، هاشم یا هشام، کدام صحیح است و کدام تصحیف، کد ترجیحی هم علامت‌گذاری می‌شود.

در توضیح فرق بین این نوع از معیارها با معیارهای با کد تصحیف باید گفت که در موارد تحریف، استظهار تصحیف کرده‌ایم؛ ولی در معیار ترجیحی، حکمی به تحریف نکرده‌ایم؛ چه آنکه ممکن است شخصی تعدد اسم داشته باشد. این مورد، متفاوت است با جایی که یک راوی اسم‌های متعدد دارد و عنوان معیار عادی زده شده است؛ مثلاً «حسن بن علی خزاز» و «حسن بن علی بن بنت الیاس» و «وشاء»، خارجاً یک نفر هستند که برای او عنوان کاملی انتخاب می‌شود (حسن بن علی و شاء)؛ یعنی ما می‌دانیم تمامی سه تعبیر در مورد این شخص، صحیح است؛ برخلاف «هاشم» و «هشام» که نمی‌دانیم کدام صحیح است و فقط یکی را با ملاک‌هایی از جمله کثرت تکرار در اسناد و کتب رجالی، ترجیح می‌دهیم. حاصل مطلب، این است که در عناوین ترجیحی، احتمال تصحیف داده می‌شود.

۳. معیار عادی برای برخی موارد عنوان اصلی

از مثال‌های این نوع از عناوین معیار، عبدالله بن ایوب است که ۱۰۲ عنوان عبدالله بن ایوب را به هم مرتبط نموده و ۱۸ عنوان از اینها، معیار نخورده؛ با اینکه اسمشان، عبدالله بن ایوب بوده است. آری، ۲۹ عنوان «رجل یقال له عبدالله بن ایوب» هم با اینها متحد تشخیص داده شده است. بنابراین، سیستم مترادفات تحقق پیدا کرده و حکمش حکم عنوان معیار عادی و واقعی می‌باشد و تمام کاربردهای اهداف سیستم معیار، در آن پیاده می‌شود. مهم این است که ۱۸ مورد معیار نخورده با اینها درهم آمیخته نشود.

شایان توجه است، با اینکه اعمال معیار در این نوع عناوین، به‌ظاهر خودمعیار است، ولی با آنچه بعد از این می‌آید، تفاوت اساسی دارد که آن در واقع، بدون معیار است و این، معیار واقعی می‌باشد.

۴. معیار تردیدی، عنوان مشترک

در روند انتخاب عنوان معیار، این نوع را به موارد مصداق‌شناسی غیرقطعی تعریف کرده‌اند. عنوان مشترک بین ثقه و غیرثقه،

دریافته نور ۲ جستجو و پرش به فهرست

فهرست معیار | فهرست اصلی | فهرست تخصصی | فهرست کاربر

نمایش: عبد الواحد بن محمد بن عبدوس النیسابوری

پرونده راوی | روی عن | روی عنه | طبقه | استاد راوی | ابواب حدیث

جرح و تعدیل
نتیجه ارزیابی: ثقة - امامی
جمع بندی ارزیابی: ثقة علی الظاهر - امامی
توثیق عام: فقد أكثر الشيخ الصدوق من الروایة عنه و رجح حدیثه علی حدیث حمزة بن محمد العلوی الذی حققنا وثاقته و صحه مذهبه و قال: «و حدیث عبد الواحد بن محمد بن عبدوس رضی الله عنه عندي أصح».

عنوان معیار: عبد الواحد بن محمد بن عبدوس النیسابوری

شناسنامه

ترجمه در کتب | سایر ترجمه های مرتبط | همه کتب | کتب ثمانیه | کتب تحقیقی

برای این عنوان، ترجمه ای موجود نیست.

جدیدگاه شخصی: هیچ نظر و توضیحی در این مورد نیست

حذف | افزودن

عنوان اصلی | تعداد | کل

عبد الواحد بن محمد بن عبدوس النیسابوری [تحقیقی]	۱۳۵	۱۳۵
عبد الواحد بن محمد بن عبدوس [تحقیقی]	۲۵	۲۵
عبد الواحد بن محمد بن عبدوس النیسابوری العطار	۲۳	۲۳
عبد الواحد بن محمد بن عبدوس العطار	۱۵	۱۵
عبد الواحد بن عبدوس النیسابوری [العطار] [تحقیقی]	۹	۹

۸,۵۹۶ از ۱۴,۰۲۶

در تطبیق عنوان در سند است. مؤلف بر اساس تشخیص خود از راوی مشترک، طریق متناسب را به ابتدای سند به کار گرفته و در نتیجه، شاگرد آن راوی مشترک، با تمییز مؤلف سازگاری دارد و شیخش با خلاف تشخیص مؤلف متناسب است؛ چون مراد از آن عنوان مشترک، غیر تشخیص مصنف است؛ مثلاً در موارد: «محمد بن حسن الصفار» عن «علی بن حسان» عن «عبد الرحمن بن کثیر» (وسائل، ج ۱، ص ۴۰۲، ح ۱۰۴۶)، همیشه محمد بن حسن صفار، از علی بن حسان واسطی که ثقة است، نقل می کند. از طرف دیگر، علی بن حسان هاشمی، روایت نمی کند؛ مگر از عمویش، عبد الرحمن بن کثیر. حال اگر به سندی برخورد کردیم به این شکل: «محمد بن حسن الصفار عن علی بن حسان عن عبد الرحمن بن کثیر»، در اینجا به اعتبار محمد بن حسن صفار، باید علی بن حسان واسطی باشد و به اعتبار نقل از عبد الرحمن بن کثیر، حتماً علی بن حسان هاشمی است. در اینجا مشترک بودن علی بن حسان، علت اشتباه شده و مؤلف با تخیل علی بن حسان واسطی، محمد بن حسن صفار را در طریق آن قرار داده است؛ در حالی که به قرینه استاد، مراد از او هاشمی می باشد.

در این موارد، معیار علی بن حسان به این صورت با رعایت ترتیب اعمال می شود: (علی بن الحسان الواسطی) ! (علی بن الحسان الهاشمی). در ترتیب هم ملاحظه شده که واسطی، به لحاظ صفار باید باشد و هاشمی، به اعتبار عبد الرحمن که بعد از اوست.

کاربرد این نوع انتخاب عنوان معیار

شاگرد با معیار اول، و شیخ با معیار دوم، هم خوانی دارد و اتصال سند با توجه به شناخته شدن عنوان و تعریف رابطه های روایتی، بدون اشکال و معلوم است. تعیین طبقه هم با ملاحظه شیخ و شاگرد باید تعریف شود و ارزیابی سند هم به تبع صحت اتصال، از

حتی در ارزیابی اتصال سند، اگر به صورت «او عن رواه» بوده باشد، امری واضح می باشد؛ البته با همه سختی هایی که تحلیل و طراحی و اجرای نرم افزاری اش دارد.

در هر صورت، شرح موارد آن، در عطف تردیدی از انواع اسناد ویژه گذشت و صدق احکام عنوان معیار واقعی، در بحث قبل توضیح داده شد و به همین مقدار، کفایت می کنیم.

ب. عنوان های مشتمل بر اختلال:

شناخت موارد تحریف و عنوان صحیح، از نیازهای پژوهش است. اشتباه در نوشتن یا خواندن عنوان راوی، باعث تبدیل یک عنوان به عنوان دیگری می شود. این گونه تحریف ها، پُر تکرار و از گلوگاه های مباحث رجالی است و بحث بسیار گسترده ای را می طلبد. اسباب و بسترهای دستیابی به تحریفات، فراوان است؛ از جمله بحث «اختلاف الکتب» و «اختلاف النسخ» در «معجم رجال الحدیث»، و مباحث نسبتاً مستوفی در کتاب «الاخبار الدخیلة» و «قاموس الرجال» و غیر آنها، انجام شده است.

در پژوهش پیش رو، اختلال در تعبیر روایتی و عناوین راویان هم نمودهایی دارد که در این مجال، شرح داده می شوند و در اینجا، به معیارهایی که وقوع اختلال در عنوان را گزارش می کند، اشاره می شود. این اختلال ها در عناوین معیار، به حسب استقرار، به هفت صورت ظهور داشته است؛ با این توضیح که همه این موارد از عناوین، مانند عنوان واقعی احکام، عنوان معیار را پذیرا هستند. در بحث بعد، به تعریف اختلال های عنوانی مزبور می پردازیم.

۶. تردید نسبی

تردید نسبی در تمییز عنوان، نوعی اختلال ناشی از خطای مصنف

ناحیه خلل وارده مشکل دار نخواهد بود.

ویژگی عنوان معیار تردیدی نسبی، این است که معیار اولی نظر مصنف کتاب، و معیار دومی نظر درایةالنور است.

این موضوع را در ضمن مثالی دیگر، بیشتر توضیح می‌دهیم؛ گاهی سراغ کتاب شخصی مثل «علی بن حسن بن فضال» می‌رویم. طریق مرحوم کلینی به این کتاب، «احمد بن محمد عاصمی» است که مرحوم کلینی این طریق را در سند خود ذکر می‌کند. حال اگر مرحوم صدوق این روایت را از کافی بگیرد، ولی «احمد بن محمد» تلقی کند و شیخ صدوق طریق خود به «احمد بن محمد بن عیسی» را در سند ذکر نماید، وقتی به طریق شیخ صدوق تا «احمد بن محمد» نگاه می‌کنیم، می‌فهمیم وی «احمد بن محمد اشعری» است؛ ولی به قرینه مروی عنه، یعنی «علی بن حسن بن فضال»، مراد احمد بن محمد عاصمی است.

در اینجا، درایةالنور راهی ندارد، جز اینکه به صورت تفکیکی هر دو شخص را معرفی می‌نماید. پس، گاهی مقابل یک عنوان اصلی، ما دو عنوان معیار اختیار کرده‌ایم. اعمال دو عنوان معیار برای یک عنوان اصلی در اینجا، به لحاظ دو نگرش و دو برداشت است و تردید هم ناشی از دو برداشت.

در حقیقت، این عنوان اصلی نیز عنوان محرف قابل تشخیص است و می‌توانست در همان گروه محرف داخل شود و استدلالی که باعث شد این‌گونه عمل شود، آن بود که محرف دانستن این عنوان اصلی، باعث می‌شود در آمار تعداد روایات شاگرد از استاد، اعداد ناصحیح ارائه شود؛ چون اگر گفتیم مراد از «احمد بن محمد» در اینجا عاصمی است، آنگاه «سعید بن عبدالله» که در طریق صدوق به «احمد بن محمد» آمده، این‌گونه می‌شود که «سعید بن عبدالله» مثلاً از عاصمی نقل حدیث می‌کند که صحیح نیست و همین‌طور، نسبت به جانب مروی.

۷. تحریف به تصحیف در عنوان

تصحیف عنوان‌های متشابه، مثل یزید و برید و زید، در استنساخ‌ها فراوان است؛ مثلاً در کتاب الفقیه (ج ۱، ص ۱۱۲، ح ۲۳۲)، عنوان «یحیی بن سعید الأهوازی» محرف است و صحیح آن، «الحسین بن سعید الأهوازی» می‌باشد.

۸. تحریف به ادغام (تصحیف عن به بن)

تبدیل دو عنوان به یک عنوان از ناحیه تصحیف عن به بن را «تحریف به ادغام» نام نهادیم و جهت روشن شدن بحث، به بعضی از عوامل این نوع تحریف و تحلیل روانی آن اشاره می‌کنیم:

- پرش چشم از لفظی به لفظ دیگر:

«محمد بن اسماعیل» عن «ابی اسماعیل السراج»: یکی از عوامل تحریف این بوده که چشم ناسخ، از لفظ اول به دومی پرش می‌کند و «محمد بن اسماعیل السراج»، نتیجه تحریف می‌شود.

یا در «أحمد بن محمد» عن «محمد بن خالد»، نتیجه تحریف می‌شود: «أحمد بن محمد بن خالد».

در اسناد کافی در چند مورد مواجه می‌شویم یا این سند: «محمد بن یحیی» عن «أحمد بن محمد خالد». دقیقاً یک راوی با نام «أحمد بن محمد بن خالد» داریم که از نظر طبقه نیز با یک واسطه، مرحوم کلینی از او نقل حدیث می‌کند و در واقع، «أحمد بن محمد» عن «محمد بن خالد» می‌باشد.

الفقیه، ج ۴، ص ۲۲۵، ح ۵۵۳۲: «صفوان بن یحیی الأزرق» (صفوان بن یحیی البجلي) & (یحیی بن عبدالرحمن الأزرق).

الفقیه، ج ۴، ص ۱۷۲، ح ۵۳۹۶: «یحیی بن سعید بن المسیب» (یحیی بن سعید بن قیس الأزدي) & (سعید بن المسیب).

- عاملی دیگر در تحریف به ادغام:

غالب عناوین راویان درون اسناد، دو جزئی هستند؛ مثل: «أحمد بن محمد» یا «حسین بن سعید». دو جزئی بودن عناوین، عادتاً برای ناسخ‌ها ایجاد کرده است. از این‌رو، اگر در سند «محمد» عن «أحمد» داشتیم، ناسخ به حسب عادت ذهنی‌اش،

عنوان مشترک بین ثقه و

غیر ثقه، موجب غیر معتبر شدن

سند می‌شود و در مقام

ارزیابی، اگر در یک سند

عنوان مشترکی واقع شد، در

صورتی صحیح تعریف می‌شود

که هر دو طرف اشتراک، ثقه

بوده باشند

متن	کدهای تخصصی	فهرست تخصصی	اطلاعات پایه	اسناد	کلیدهای کمکی	موارد قابل بررسی
معیار	معیار	معیار	معیار	معیار	معیار	معیار
معیار واقعی با ترجمه ...	عادی	عادی	عادی	عادی	عادی	عادی
معیار واقعی با ترجمه ...	تردید نسبی و خطای مولف در تنظیم سند*)	۱۵	۴۷۲۰	کاربردهای ۷۲ گونه توثیق عام و طبقه و شیخ و شاکرد و اتصال و ارزیابی و مهم...	توضیحات	تعداد
معیار واقعی با ترجمه ...	زیاده العنوان في السند	۱۷۱
معیار واقعی با ترجمه و ...	تصحیف عن به بن یا حذف عن ادغام دوعنوان.	۳۰۳
معیار واقعی با ترجمه و ...	همکارها ملاک- مشیخه یا طرق*)	۱۳
معیار واقعی با ترجمه و ...	تصحیف واو ب بن(ادغام المعطوفین)	۱۲
معیار واقعی با ترجمه و ...	معیار واقعی ۴۴۴ بیشتر...	۳۸۲۱
سوال و معیار احتمالی / ...	معیار احتمالی*)	۴۰
معیار واقعی با ترجمه و ...	تردید در اسم اصلي	۱۸۳
معیار واقعی با ترجمه و ...	اشتراک عنوان	۲۱۰
معیار واقعی با ترجمه و ...	تصحیف عنوان	۱۵۹۶
اختلال اسقط	سقط عنوان در سند نسخه بدل*)	۸
معیار واقعی با ترجمه و ...	تکرار تصحیف بن به واو و به عن یا زیادت عن تفکیک ۱ عنوان...	۱۹۵
عنوان	عنوان	عنوان	عنوان	عنوان	عنوان	عنوان
۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱
۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲
۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳
۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴
۵	۵	۵	۵	۵	۵	۵
۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶
۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷
۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸
۹	۹	۹	۹	۹	۹	۹
۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰
۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱
۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۱۳	۱۳	۱۳	۱۳	۱۳	۱۳	۱۳
۱۴	۱۴	۱۴	۱۴	۱۴	۱۴	۱۴
۱۵	۱۵	۱۵	۱۵	۱۵	۱۵	۱۵
۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶
۱۷	۱۷	۱۷	۱۷	۱۷	۱۷	۱۷
۱۸	۱۸	۱۸	۱۸	۱۸	۱۸	۱۸
۱۹	۱۹	۱۹	۱۹	۱۹	۱۹	۱۹
۲۰	۲۰	۲۰	۲۰	۲۰	۲۰	۲۰
۲۱	۲۱	۲۱	۲۱	۲۱	۲۱	۲۱
۲۲	۲۲	۲۲	۲۲	۲۲	۲۲	۲۲
۲۳	۲۳	۲۳	۲۳	۲۳	۲۳	۲۳
۲۴	۲۴	۲۴	۲۴	۲۴	۲۴	۲۴
۲۵	۲۵	۲۵	۲۵	۲۵	۲۵	۲۵
۲۶	۲۶	۲۶	۲۶	۲۶	۲۶	۲۶
۲۷	۲۷	۲۷	۲۷	۲۷	۲۷	۲۷
۲۸	۲۸	۲۸	۲۸	۲۸	۲۸	۲۸
۲۹	۲۹	۲۹	۲۹	۲۹	۲۹	۲۹
۳۰	۳۰	۳۰	۳۰	۳۰	۳۰	۳۰
۳۱	۳۱	۳۱	۳۱	۳۱	۳۱	۳۱
۳۲	۳۲	۳۲	۳۲	۳۲	۳۲	۳۲
۳۳	۳۳	۳۳	۳۳	۳۳	۳۳	۳۳
۳۴	۳۴	۳۴	۳۴	۳۴	۳۴	۳۴
۳۵	۳۵	۳۵	۳۵	۳۵	۳۵	۳۵
۳۶	۳۶	۳۶	۳۶	۳۶	۳۶	۳۶
۳۷	۳۷	۳۷	۳۷	۳۷	۳۷	۳۷
۳۸	۳۸	۳۸	۳۸	۳۸	۳۸	۳۸
۳۹	۳۹	۳۹	۳۹	۳۹	۳۹	۳۹
۴۰	۴۰	۴۰	۴۰	۴۰	۴۰	۴۰
۴۱	۴۱	۴۱	۴۱	۴۱	۴۱	۴۱
۴۲	۴۲	۴۲	۴۲	۴۲	۴۲	۴۲
۴۳	۴۳	۴۳	۴۳	۴۳	۴۳	۴۳
۴۴	۴۴	۴۴	۴۴	۴۴	۴۴	۴۴
۴۵	۴۵	۴۵	۴۵	۴۵	۴۵	۴۵
۴۶	۴۶	۴۶	۴۶	۴۶	۴۶	۴۶
۴۷	۴۷	۴۷	۴۷	۴۷	۴۷	۴۷
۴۸	۴۸	۴۸	۴۸	۴۸	۴۸	۴۸
۴۹	۴۹	۴۹	۴۹	۴۹	۴۹	۴۹
۵۰	۵۰	۵۰	۵۰	۵۰	۵۰	۵۰
۵۱	۵۱	۵۱	۵۱	۵۱	۵۱	۵۱
۵۲	۵۲	۵۲	۵۲	۵۲	۵۲	۵۲
۵۳	۵۳	۵۳	۵۳	۵۳	۵۳	۵۳
۵۴	۵۴	۵۴	۵۴	۵۴	۵۴	۵۴
۵۵	۵۵	۵۵	۵۵	۵۵	۵۵	۵۵
۵۶	۵۶	۵۶	۵۶	۵۶	۵۶	۵۶
۵۷	۵۷	۵۷	۵۷	۵۷	۵۷	۵۷
۵۸	۵۸	۵۸	۵۸	۵۸	۵۸	۵۸
۵۹	۵۹	۵۹	۵۹	۵۹	۵۹	۵۹
۶۰	۶۰	۶۰	۶۰	۶۰	۶۰	۶۰
۶۱	۶۱	۶۱	۶۱	۶۱	۶۱	۶۱
۶۲	۶۲	۶۲	۶۲	۶۲	۶۲	۶۲
۶۳	۶۳	۶۳	۶۳	۶۳	۶۳	۶۳
۶۴	۶۴	۶۴	۶۴	۶۴	۶۴	۶۴
۶۵	۶۵	۶۵	۶۵	۶۵	۶۵	۶۵
۶۶	۶۶	۶۶	۶۶	۶۶	۶۶	۶۶
۶۷	۶۷	۶۷	۶۷	۶۷	۶۷	۶۷
۶۸	۶۸	۶۸	۶۸	۶۸	۶۸	۶۸
۶۹	۶۹	۶۹	۶۹	۶۹	۶۹	۶۹
۷۰	۷۰	۷۰	۷۰	۷۰	۷۰	۷۰
۷۱	۷۱	۷۱	۷۱	۷۱	۷۱	۷۱
۷۲	۷۲	۷۲	۷۲	۷۲	۷۲	۷۲
۷۳	۷۳	۷۳	۷۳	۷۳	۷۳	۷۳
۷۴	۷۴	۷۴	۷۴	۷۴	۷۴	۷۴
۷۵	۷۵	۷۵	۷۵	۷۵	۷۵	۷۵
۷۶	۷۶	۷۶	۷۶	۷۶	۷۶	۷۶
۷۷	۷۷	۷۷	۷۷	۷۷	۷۷	۷۷
۷۸	۷۸	۷۸	۷۸	۷۸	۷۸	۷۸
۷۹	۷۹	۷۹	۷۹	۷۹	۷۹	۷۹
۸۰	۸۰	۸۰	۸۰	۸۰	۸۰	۸۰
۸۱	۸۱	۸۱	۸۱	۸۱	۸۱	۸۱
۸۲	۸۲	۸۲	۸۲	۸۲	۸۲	۸۲
۸۳	۸۳	۸۳	۸۳	۸۳	۸۳	۸۳
۸۴	۸۴	۸۴	۸۴	۸۴	۸۴	۸۴
۸۵	۸۵	۸۵	۸۵	۸۵	۸۵	۸۵
۸۶	۸۶	۸۶	۸۶	۸۶	۸۶	۸۶
۸۷	۸۷	۸۷	۸۷	۸۷	۸۷	۸۷
۸۸	۸۸	۸۸	۸۸	۸۸	۸۸	۸۸
۸۹	۸۹	۸۹	۸۹	۸۹	۸۹	۸۹
۹۰	۹۰	۹۰	۹۰	۹۰	۹۰	۹۰
۹۱	۹۱	۹۱	۹۱	۹۱	۹۱	۹۱
۹۲	۹۲	۹۲	۹۲	۹۲	۹۲	۹۲
۹۳	۹۳	۹۳	۹۳	۹۳	۹۳	۹۳
۹۴	۹۴	۹۴	۹۴	۹۴	۹۴	۹۴
۹۵	۹۵	۹۵	۹۵	۹۵	۹۵	۹۵
۹۶	۹۶	۹۶	۹۶	۹۶	۹۶	۹۶
۹۷	۹۷	۹۷	۹۷	۹۷	۹۷	۹۷
۹۸	۹۸	۹۸	۹۸	۹۸	۹۸	۹۸
۹۹	۹۹	۹۹	۹۹	۹۹	۹۹	۹۹
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰

مایل است این عنوان «محمد بن احمد» باشد.

گاهی در سند اول آمده است: «محمد بن یحیی»

«أحمد بن محمد بن عیسی» و در سند دوم که تعلیق وصفی دارد، آمده است: «محمد» عن «أحمد»، و نسخ به اشتباه آن را «محمد بن احمد» می نویسد.

النسخة كما نَبّه عليه في معجم رجال الحديث، ۱۷: ۹۷.

۱.۱. تحریف به سقط

موارد سقط در سند، بسیار است و مفهوم آن، با مقابله موارد تحریف به زیادت، امری روشن است؛ ولی بیان مصادیق آن، برخلاف قرینش، بسی سخت و آزاردهنده؛ به جهت اینکه عنوان زاید، امری وجودی است و در سلسله سند پیداست و با ملاحظه اسناد مشابه، حکم به زیادتش می شود؛ اما در حکم به سقط، چیزی وجود ندارد و پژوهشگر حکم به وجود قبل از سقط می کند که باید تحلیل وجود کند و سپس، بیان کیفیت و چرایی سقط؛ ولی آنچه مسئله را آسان می کند (... ویسهل الخطب)، تعلیل به اسناد مشابه است که در تحریف به زیادت هم عین همین است.

در دو مثال ذیل، ملاحظه می کنید که ادعا و استظهار سقط، مخصوصاً در دیتاها، بر تعابیر واسطه در سند بار شده است:

مثال ۱: کافی، ج ۲، ص ۵۰، ح ۹: «عن ابن أبي عمير، عن الحسين بن بشير (بشر خ. ل)، عن [محمد] ابن مزارب، عن أبي عبدالله - عليه السلام - قال: لا تقطعوا الثمار. توضیح: فی الحدیث ۹، خلل ظاهر؛ إذ إرسال السند إلى ابن أبي عمير غير معهود، و كون السند معلقاً بعيداً؛ إذ لم يرد اسم ابن أبي عمير في الأسناد السابقة القریبة. نعم، ورد فی الحدیث ۱، من الباب: علی بن ابراهیم، عن أبيه، عن ابن أبي عمير...، و التعلیق علیه بعيد...»

مثال ۲: کافی، ج ۱، ص ۵۳۱، ح ۸: «محمد بن یعقوب الكلینی محمد بن یحیی عن محمد بن الحسین عن ابراهیم بن ابي یحیی المدینی عن ابي هارون العبدی عن ابي سعید الخدری.

كذا نقله الطوسی عن المصنف فی الغيبة: ۱۵۲/۱۱۳ و هو الظاهر. نعم طبقة «محمد بن الحسین» آبية عن الرواية عن «ابراهیم بن ابي یحیی» (و هو ابراهیم بن محمد بن یحیی المدنی المتوفی سنة ۱۸۴ - علی ما قیل -) مباشرة و الظاهر وقوع السقط فی السند و قد روی محمد بن الحسین عن محمد بن أسلم عن

۹. تحریف به تفکیک (تصحیف «بن» به «عن»)

بر عکس موارد تحریف شماره قبل، مواردی از تحریفات به جهت تصحیف «بن» به «عن»، یک عنوان به دو عنوان یا بیشتر تفکیک شده است؛ مثلاً:

کافی، ج ۵، ص ۵۱۶، ح ۴: «إسرائيل» عن «یونس» آمده است و صحیح آن، «اسرائیل بن یونس» است.

در این گونه تحریفات، در مقابل هر دو عنوان، عنوان معیار آورده می شود و در مقابل عنوان معیار دومی، کد خاص گذاشته می شود؛ اسرائیل (اسرائیل بن یونس بن ابي إسحاق السبعی) عن یونس (اسرائیل بن یونس بن ابي إسحاق السبعی).

این نوع تحریف، گویای تکرار عنوان معیار است و فایده این معیار زدن، آن است که یونس در این سند، نه شیخ برای اسرائیل گرفته می شود و نه شاگرد برای راوی بعدی (۳).

۱.۰ تحریف به زیادت

مراد از این نوع تحریفات، تشخیص زاید بودن یک عنوان در سلسله و بافت سند است و این تشخیص، آثار جدی خود را در احتساب طبقه و معرفی شاگردان و مشایخ و سایر مباحث ایفا خواهد کرد؛ مثلاً در اسنادی با این ترکیب در کافی: «علی بن ابراهیم عن محمد بن عیسی عن یونس بن عبدالرحمن». در این موارد، «علی بن ابراهیم» به واسطه پدرش از محمد بن عیسی روایت نمی کند؛ بلکه روایتش مستقیم است؛ ولی به دلیل حضور فراوان «أبيه» در اسناد «علی بن ابراهیم»، مواردی دیده می شود که ناسخین «عن أبيه» را اضافه کرده اند؛ مثلاً:

الکافی، ج ۳، ص ۱۳۵، ح ۱: علی بن ابراهیم عن أبيه عن محمد بن عیسی عن یونس.

الکافی، ج ۳، ص ۱۳۶، ح ۲: عنه عن یونس عن الهیثم.

توضیح: «الضمیر یرجع إلى محمد بن عیسی و الظاهر زیادة «أبيه» فی حدیث ۱ و ما ورد نظیر ذلك فی جملة من الموارد من غلط

ابزار کمکی پژوهشی
درایه النوی

اسناد بازسازی

عملیات

OldRijalUsers - الفقیه (۱) صفحه: ۲۴۵ / روایت: ۷۴۰ / محمد بن علی بن الحسین بن بابویه و سأل لیث المرادی أبا عبد الله ع... فقال

OldRijalUsers - الفقیه (۱) صفحه: ۲۶۶ / روایت: ۱۰۵۵ / محمد بن علی بن الحسین بن بابویه و سأل لیث المرادی أبا عبد الله ع... قال

OldRijalUsers - الفقیه (۲) صفحه: ۲۳۶ / روایت: ۲۶۰۶ / محمد بن علی بن الحسین بن بابویه و سأل لیث المرادی أبا عبد الله ع... فقال

OldRijalUsers - الفقیه (۲) صفحه: ۴۷۹ / روایت: ۳۰۱۴ / محمد بن یعقوب الكليني عدة من أصحابنا عن أحمد بن أبي عبد الله عن أبيه عن حماد بن عیسی عن عبد الله بن مسکان عن لیث المرادی عن أبي عبد الله ع قال

OldRijalUsers - الکافی (۲) صفحه: ۳۰۹ / روایت: ۵ / محمد بن یعقوب الكليني عدة من أصحابنا عن أحمد بن محمد بن

عنوان معیار جامع	۱۵۰۶۰
ادبی	۱
المعدی	۴
المعدی	۴
بن البختري	۲
بن البختري	۱
المعدی	۱۸۲

فضالة عن حماد بن عثمان عن سالم بن غالب بن هذیل، قال: سألت أبا جعفر (ع)... فقال: «و صواب چنین است: سالم و غالب بن هذیل.»

ج. عنوان های ظاهری:

۱۳. خود معیار (بدون معیار)

این عناوین، در واقع، بدون معیار هستند و اعمالشان برای اهداف غیرواقعی می باشد و طبعاً هیچ عنوانی را به عنوان دیگر مرتبط نمی کنند و هیچ یک از کاربردهای معیار را ندارند و ارزیابی شان هم ضعیف مهمل است. حتی در اعمال توثیقات عام، مثل عناوین مبهم، توثیق عام به صورت موردی در حقشان جاری می شود.

تذکر: نسخه دو درایة النور، به دلایلی، در گزارش این مباحث خطا دارند که ان شاء الله در نسخه بعد اصلاح می شود؛ مثل محمد بن علی با ۷۲ تکرار خود معیار، و ۱۰۴۷ تکرار عنوان معیاردار که در نمایش خروجی مرتبط با ثمانیه و کتب تحقیقی هم برای هر دو نمایش داده شده است و این، خطاست؛ چون خود معیار و بدون معیار، معنایش این است که به هیچ کجا ارتباط ندارد و در سیستم مترادفات، اثر گذار نیست.

ابراهیم بن [أبی] یحیی المدنی فی البصائر: ۵۲/۱۸، لاحظ حدیث الكتاب فی الغیبة للنعمانی: ۹۷/۲۹، کمال الدین: ۳/۵، ۲۹۷/۲۹۴.»

۱۲. تصحیف «واو» به «بن»

این نوع از تحریفات، در واقع، مصداق دیگری از نوع تحریف به ادغام دو عنوان در یک عنوان می باشند و شرحش گذشت. از آنجاکه هر کدام تحلیل و طراحی ویژه می طلبند و خواص ویژه ای دارند، جداگانه در نظر گرفته شدند.

مثال: الاستبصار، ج ۱، ص ۶۴، ح ۱۸۹+۱: «محمد بن الحسن بن علی الطوسی أخبرنی الشیخ (رحمه الله) عن أحمد بن محمد عن أبيه عن الحسين بن الحسن بن أبان عن الحسين بن سعيد عن

شناخت موارد تحریف و عنوان صحیح، از نیازهای پژوهش است. اشتباه در نوشتن یا خواندن عنوان راوی، باعث تبدیل یک عنوان به عنوان دیگری می شود. این گونه تحریف ها، پُر تکرار و از گلوگاه های مباحث رجالی است و بحث بسیار گسترده ای را می طلبد

سند کتابخانه جستجو و پرش به فهرست

فهرست معیار | فهرست اصلی | فهرست تخصصی | فهرست کاربر

عنوان معیار

عنوان معیار	تعداد	کل
محمد بن عیسی بن عبد الله الأشعري [ثمانیه]	۷۹۵	۴۲۰۶
محمد بن عیسی بن عیبد [ثمانیه]	۵۸۵	۹۹۴
محمد بن عیسی بن محمد	۱	۳۲۹
محمد بن عیسی بن محمد الواسطی	۱	۱۶۰۴۳
محمد بن عیسی بن هارون	۱	۸۴
محمد بن عیسی بن هارون الواسطی	۲	
محمد بن عیسی بن محمد بن محمد بن عیسی	۱۶	
محمد بن عیسی بن عیسی بن ابی عمران الهلالی	۴	
محمد بن غالب	۳	

۱۴,۰۲۶ از ۱۲,۲۸۰

عنوان اصلی

عنوان اصلی	تعداد	کل
محمد بن عیسی [ثمانیه، تحقیقی]	۴۱۴۶	۴۲۰۶
محمد بن عیسی بن عیبد [ثمانیه، تحقیقی]	۹۹۴	۹۹۵
محمد بن عیسی بن عیبد البیطینی [تحقیقی]	۳۲۹	۳۲۹
أحمد بن محمد بن عیسی [تصحیف عن] [ثمانیه، تحقیقی]	۹۴	۱۶۰۴۳
محمد بن عیسی البیطینی [ثمانیه، تحقیقی]	۸۴	۸۵

دیدگاه شخصی: هیچ نظر و توضیحی در این مورد نیست

۱۴. معیار ظاهری

در مواردی مثل «ابراهیم بن عبدالرحمن عن ابيه»، به جای اینکه عنوان «ابیه» را به «أب ابراهیم بن عبدالرحمن» گویا کنیم، آن را به این صورت آورده ایم: «عبدالرحمن والد ابراهیم». حسن این کار، آن است که در فهرست جامع این عنوان در ردیف «عبدالرحمن» ها قرار می گیرد که اولین قدم برای توحید اختلافات و تمییز مشترکات است و در جای خود توضیح داده شد.

بنابراین، این نوع معیار هم، غیرواقعی و شناخته نشده است و در یک کلام، بدون معیار تعریف می شود. معیار غیرواقعی، کاربردهای معیار را ندارد و اعمال توثیقات عام هم موردی است.

مثال دیگر (کافی، ج ۱، ص ۵۱۱، ح ۱۸): «رجل من أهل مصر يقال له سيف بن الليث» که به صورت «سيف بن الليث رجل من أهل مصر»، اعمال معیار ظاهری شده است.

«سيف بن الليث»، در کتب رجالی ذکر نشده و هیچ مشخصه دیگری هم برای او یافت نشده است. این شخص، دارای معیار است؛ ولی چون واقعا معیار نبوده و فقط برای سامان دادن فهرست، این گونه عمل شده، پس در فهرست به صورت ناشناس می آید. تفاوت اینجا با موارد ناشناس دیگر، این است که در اینجا عبارتی داریم (رجل من أهل مصر يقال له سيف بن الليث) که جزئی از آن، «سيف بن الليث» است و این جزء خارج شده و به صورت عنوان مشخص شده است؛ ولی اگر فقط «سيف بن الليث» در سند بود، به خودی خود رها می شد تا ناشناس تلقی شود. دومی، خودمعیار و اولی، معیار ظاهری قلمداد شده است.

نتیجه

بیان کردیم که نتیجه تمییز مشترکات و توحید اختلافات، در قالب عناوین معیار نمایان می شود. پس، عنوان معیار، نزدیک ترین عنوان به نام کامل راویان حدیث می باشد و ارزیابی اتصال و

اعتبارسنجی اسناد هم، با محوریت عنوان معیار طراحی و برنامه نویسی می شوند. نیز شاخصه اعتبارسنجی راویان، از قبیل استنادات و استظهارات جرح و تعدیل و توثیقات عام، بر عناوین معیار حمل می شود. محوریت عنوان معیار، به عنوان جامع عناوین در بخش شاگردان و مشایخ راویان نیز خروجی کامل تری را در پی خواهد داشت.

لازم به یادآوری است که بررسی، تحقیق، هماهنگی، تعیین و گسترش عنوان معیار و اعمال و تأثیرگذاری آن در بخش های مختلف بحث های رجالی، فعالیتی انسانی - ماشینی است که بدون بهره ریزی از قابلیت های هوش مصنوعی و ابزارهای به روز این فن، امکان پذیر نبوده است و ان شاء الله، با پیشرفت و استفاده بیشتر از این دستاوردها، شاهد نتایج حیرت انگیز و تعیین کننده فراوانی در آینده خواهیم بود. ■

پی نوشت ها:

۱. این تعداد عنوان، در ۱۶۵۳۵۸۱ مورد سند و یا کتاب رجالی تکرار شده است.
۲. ر.ک: قسمت «درباره برنامه» درایة النور نسخه ۲، مبحث ارزیابی روایت های چند سندی و چند احتمالی.
۳. امکان اینکه در مقابل عنوان اصلی یونس، عنوان معیار گذاشته نشود، نبود؛ چون خالی بودن از عنوان معیار، به معنای ناشناس بودن راوی و غیرمعتبر بودن سند است.